

השוועל בגלימה השחורה

"הנה מונסניור!" קרא הצעיר הערבי שנשען על קיר המסעדה. הוא עזב את מקומו, התקרב ביראת כבוד אל הגבר המזוקן והגבוה. שהיה לבוש גלימה שחורה מבריקה, ענוד שרשרת יקרות. בידו אחז מטה שחור גדול עטור בצלב כסף מבריק. הצעיר ניגש אליו, החזה קידה עמוקה, הצמיד שפתיו אל הטבעת הגדולה שקישטה את היד שהאיש הגבוה הושיט לעומתו בתנועה של אבירות עליונה.

"אהה! הם שוב מתחילים עם הוקן הגדול שלהם!" הפליט ערבי אחר, מבוגר יותר, מוסלמי חבוש כפייה לבנה, שישב בתוך המסעדה. למראה המחזה שהתפתח במהירות בסימטה המרוצפת והצרה לבשו פניו הבעה מעורבת של ספקנות וקוצר-רוח.

לא רחוק ממנו ישבו שני בחורים — יהודים — פקידים במשרדי המושל הצבאי בצצרת. "אני סקרן לדעת מה רוצה הפעם השועל הוקן" העיר אחד הבחורים.

"אל תדאג. מחר תקרא את זה בעתונים" השיב חברו. נושא ההתעניינות המשיך בדרך. גם אילו שמע את כל מה שנאמר עליו לא היה שם לב במיוחד כי ג'ורג' חכים, ארכיבישוף של עכו, חיפה, נצרת וכל הגליל, מונסניור, זקן גדול, שועל זקן והאיש החזק של המיעוט הערבי בארץ, הספיק כבר לשמוע דברים רבים ושונים על עצמו.

צו מסרומים

כאשר, ביום קיצי יפה, ביולי 1943, קיבלו נכבדי חיפה את פני ג'ורג' חכים, כבר היה הבישוף החדש של העדה היוחנית-קאתולית * אישיות ידועה. זה עתה מינה אותו האפיפיור לתפקידו החדש, למרות גילו הצעיר (34). על ידי כך היה חכים הבישוף הצעיר ביותר בעולם וגם כיום, למרות שמונו עשרה בישופים אחריו, הנו הצעיר בכנסייתו.

דרכו מבית הסוחר האמיד בעיר נטטה, צומת-רכבות במצרים התחתית אל מטה הבישוף היתה קצרה ומוזהרת. "כבר בגיל שבע שמעתי את הצו ממרומים", מספר עתה הבישוף. אך אביו, ראש הקהילה היוחנית-קאתולית המשגשגת בת 1200 הנפשות, לא רצה לשמוע מאומה על צווים כאלה. ג'ורג' היה הבן השלישי, אחריו היו עוד שתי אחיות — כולם למדו ההתכוננו לקראת חיים מאושרים של בורגנים אמידים. האב לא ראה שום סיבה מדוע יסטה ג'ורג' מדרך מכובדת זו.

אולם ג'ורג' היה עקשן. בגיל 12 דרש מהוריו שיכניסו אותו לסמינר הדתי בעיר. הם התנגדו בכל תוקף. המאבק נמשך שנתיים. לבסוף ניצחה הדת את הממון. בגיל 22 נשלח לעיר הקודש ירושלים, שם הוסמך ככומר.

הקהילה היוחנית-קאתולית בצפון הארץ * מחוסרת בישוף קבוע. מאז מת גריגוריוס הגיאר מילא את התפקיד באופן זמני הבישוף מבעלבק שבלבנון ואנשי העדה התלוננו שמצב זה פגע בהם במידה לא-קטנה. הם דרשו בישוף משלהם — אדם שיהיה מנוסה ותקיף די הצורך כדי להכניס תנופה חדשה לענייני העדה.

לא היה זה דבר קל למצוא אדם שיעמוד בראש הקהיל הגדולה ביותר של הכנסייה במרחב. היא מנתה אז 40 אלף נפש, לרוב עשירים ומסודרים, היו לה כנסיות רבות עם מספר רב של כמרים, בתי-ספר, חברות צדקה, קרקעות ורכוש גדול.

בחירתו של ג'ורג' חכים היתה כרעם ביום קיץ. הוא עצמו היסט לקבל את האחריות האדירה אולם ראשי הכנסייה כבר שמו עין על הצעיר בעל המרץ השופע, המשכיל והפיקח. מקורביו הישחו אותו לחשמונים של תקופת הזוהר של הכנסייה הקאתולית כאשר, אנשי הכמורה משכו בחוטים מאחורי כסאות המלוכה.

נגר מדינה יהודית

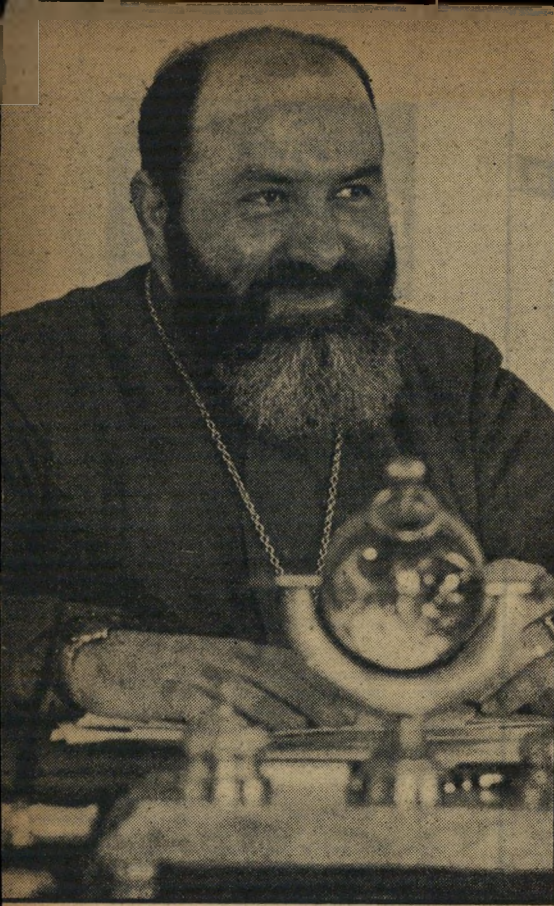
ארץ ישראל של אותם הימים, כאשר כל עדה התכוננה לעריכת חשבונתיה עם רעותה בתום מלחמת העולם, היתה גם ארץ האפשרויות הבלתי-מוגבלות לאדם כמו הבישוף החדש. לפעילות החינוך והצדקה הרגילות הוסיף חכים גם תוספת פוליטית.

חודשים אחדים בלבד לאחר שהגיע כבר קנה לעצמו שם כאנטי-ציוני בקרב הישוב, תואר כשותפו הנאמן של "אג' אמין אל-חוסייני". אומר הוא היום: "נכון. הייתי נגד הקמת מדינה יהודית. כי האמנתי שזו תערער ללא-תקנה את היחסים בין יהודים וערבים ועלולה, בסופו של דבר, לסכן את עצם קיום היהודים בחלק זה של העולם".

מסביר הוא: "גם יהודים גדולים וידועים דגלו באותן הדעות. ידידי הטוב, הפרופסור מנגס, היה קרוב מאוד לדעות אלו". כהוכחה לרצונו למצוא הסדר בין יהודים וערבים מצביע חכים על שורה של פעולות חברתיות ומסחריות. בשנת 1947, כשלא הרבה ערבים הצינו לעבוד עם יהודים, חתם על הסכם עם חברת קבלנים, לפיו החכיר להם מספר מיגרשים עליהם הוקמו 17 בניינים גדולים. לכשיגמר הזכיון, יחזרו לכנסייה המיגרשים והבניינים גם יחד.

זה יעלה כיוקר

את הרגשת השיגשוג של הקהילה ניפצו קלעי הצלפ"ה הראשונים של המאבק על ארץ ישראל. בני הקהילה היו,

ארכיבישוף ג'ורג' חכים לקראת מפלגה ערבית

של מלחמת ארץ-ישראל מצטופפים, חסרי-ישע, ברחובות העיר. הם קיוו לחזור לבתיהם תוך ימים ספורים; הוא ידע שזאת רק אשליה.

הוא התרוצץ בבירות העולם, אירגן ועדים ומוסדות לעזרת הפליטים, עוד לפני שאיים התערב. בכל מקום עורר רחמים ואהדה לערביי פלסטין, רתם את הכנסייה הקתולית לפעולה, נפגש עם ראשי ממשלות ומדינאים. בסוף 1948 נפגש עם חבר הממשלה הישראלית בפריס, שמסר לו הזמנה רשמית לחזור לישראל.

שריד משוסע

הקהילה היוחנית-קאתולית של 1949 היתה רק שריד משוסע של הקהילה המשגשגת. נשארו רק 15 אלף מבניה, רכושם נחשב, לרוב, כרכוש נטוש, כנסייתיה היו עזובות, בתי הספר סגורים. שינוי גדול עוד יותר חל במעמדה: שוב לא היתה קהילה מסוגרת בפני עצמה, עם עניינים פנימיים ענפים. במדינת-ישראל היתה חלק בלתי-נפרד של המיעוט הערבי. האינטרסים הראשונים של קאתוליים, מוסלמים, ארמנים ומארוניים אוחזו על-ידי המאבק המשותף. ארכיבישוף חכים חדל להיות מנהיג נוצרי בכבוד. הוא תפס מקום חשוב בציבור הערבי בארץ.

לא היה זה ציבור מלוכד. שרדו בו עדיין שנאות ופיצולים ישנים, סוכני המפלגות עשו כמיטב יכולתם להעמיק את הפיצולים על-ידי תככים פוליטיים ומשפחתיים. אך הרגשת הדכוי והעוול היתה, חזקה מן התככים; לאט לאט החלה חודרת בצבור הערבי המחשבה כי עליו להתלכד.

חכים היה נקודת מישען של הכרה זו. ירחונו, אל-ראביטה, שהופיע לראשונה ב-1944, הפך שופר הליכוד. מעל דפיו פירס מאמרי ביקורת חריפים, תבע ביטול הממשל הצבאי החזרת פליטים, הענקת זכויות מלאות לאזרחים ערביים. אישים אחרים, לא-נוצריים, צידדו בעמדתו.

הכוח של הוותיקן

במידה לא פחותה ידוע הארכיבישוף בשל מלחמתו בקומ"ץ ניסטים. כנסייתו מטילה חרם על כל אחד מאנשיה המצטרף למפלגה הקומוניסטית, נוטלת ממנו את הזכות לטכס נישואין או קבורה. במלחמה זו מצא לשון משותפת עם עסקני מפא"י, שקיוו פעם כי יוכלו לרתום אותו לעגלתם.

אלם כל נסיונותיו לשיתוף פעולה עם מפא"י — או עם גורמים יהודיים אחרים — נידונו לכשגון מראש. חכים, אשר מאחוריו עומד כל הכוח של הוותיקן, מרשה לעצמו לדבר בנימה שאף מנהיג ערבי אחר בארץ אינו יכול להרשות לעצמו בקביעות.

"התקיימו אותי בלי הרף בשל גילוי לבי", אומר חכים. "עתונים אף כינו את המיעוט הערבי בארץ כגייס חמישי. אולם אנו לא נפסיק להתריע ולדרוש. ואני מקוה שיבוא יום שבעלי המחשבות הצלולות בישראל יודו לנו על שהתרענו. כי לא לשם ביקורת ושנאה אנו מתריעים. אין אנו אויבי המדינה. אנו רק אויבי העוול הנעשה בשמה".

החודש ישב הבישוף הפיקח בביתו בחיפה, שאת כל שאר קומותיו מסר לפליטים, תיכנן את הקמתה של מפלגה ערבית-ישראלית, לוחמת בקומוניזם ובקיפות הממשלתי גם יחד. הדרך לפניו היתה הגיונית. אולם בציבור הערבי, המסוכסך והאכול חשדות הדדיים עד אין סוף, דרך זו סוגה בקוצים ופחות מאשר דרכו של בן מפורסם של אזור שמפותו של הבישוף — ישו בן-יוסף, המטיף מנצרת.

ג'ורג' חכים ככומר במצרים המופתי לא הסכים.

באופן טבעי, חלק מן המתנה הערבי. כאשר הגיעו הפורעניות לממדים רציניים, ניסה חכים למצוא מוצא של פשרה. הוא נסע לקאהיר, ניסה לשכנע, לדבריו, את המופתי הגולה שלא כדאי לתת למלחמה להתפתח. "נסעתי אליו עם רשיד אל-חג' איברהים, ראש הוועד הערבי של חיפה. אבל המופתי לא רצה לשמוע שום דבר. היה מגוי וגמור עמו להמשיך וייהיה מה. אני אמרתי לו שזה רק יעלה לנו ביוקר" מאז חדל חכים לדבר עם המופתי. במחצית חודש אפריל נכנס הבישוף לטיפול בבית חולים בירותי. כעבור שמונה ימים כבשה ההגנה את חיפה. מיטתו יכול היה לראות את רבבות הפליטים הראשונים

"זה היה יום גדול בשביל הורי", נזכר הוא עתה. "הם, שהתנגדו לדרכי בתחילה, היו עתה גאים ושמחים בבנם הכומר".

צעיר בעל מרץ

היכרות זו עם ארץ-ישראל נועדה להיות חוליה מרכזת בחיי הכומר הצעיר. הוא נשאר בה שמונה שנים, לפני שהועבר בבירות ולקהיר. אולם הידיעות והנסיון שרכש בארץ הספיקו להקנות לו מעמד רציני ביותר בשורות הכמורה של כנסייתו. המיפנה הגדול בא ב-1943. מזה שלוש שנים היתה

* תושבי הדרום היו נתונים בתחום פעולתו של הפטריארך בירושלים. מאז מלחמת העצמאות יושב הפטריארך בשטח ירדני, הדרום צורף לתחום פעולתו של ארכיבישוף חכים.

* ביניהם מוחמד נמר אל-חוארי, ראש נגי'אדה לשעבר, שי"ח טהאר א-טברי, הקאדי של נצרת.